

КОЛИКО ЈЕ ДРЖАВНА ГРАНИЦА УТИЦАЛА НА ПРОЗОДИЈСКИ СИСТЕМ ГОВОРА М. ГАЈА (У РУМУНИЈИ) И В. ГАЈА (У СРБИЈИ)

У раду се, на основу два идиолекта (МГ1932 и ВГ1922), утврђују прозодијске сличности и разлике настале успостављањем државне границе између Малог Гаја (у Румунији) и Великог Гаја (у Србији). Оба говора су некада припадала смедеревско-вршачком дијалекту (*тэле, ótaц; волѐла*, од *овѐ, водѐм, девојком*) али су били изложени и утицају шумадијско-војвођанског дијалекта (*вѐда, ótaц, вѐлели, донѐсе, бѹна#р, дево#јком*), што ове говоре сврстава у прелазне. Наш задатак је да утврдимо индекс фреквенције интраговорничких и интерговорничких варијација (*вѐда/вѐда, сашивѐне/постелѹину; парадѹс, Бѐжић/Бѐжић, пѹмук; волѐла/вѐлели, цвѐтала; овѐ, из вѐде/ из вѐде, чѹта#, очѹта; бунѹр/бѹна#р/бѹнар, држим; девојка/дево#јком/дѐвојку*), као и степен утицаја румунског језика и његовог банатског дијалекта (*венчање > венчање, девојку > дево#јку > дѐвојку, из Темшвѹра > из Темшвѹра*), који треба да је израженији у идиолекту из МГ.

Кључне речи: дијалектологија, шумадијско-војвођански и смедеревско-вршачки дијалекат, прозодија, индекс фреквенције.

Увод

Српски лингвисти у Србији и Румунији у последње време се интензивније и органозованије баве српским говорима у румунском делу Баната и Клисуре како би их документовали и описали. Они су посебно интересантни због чувања архаичних црта, али и развијања нових у инојезичном окружењу. У нашем раду желимо да покажемо колико се на прозодијском плану разликују два идиолекта (МГ 1932 и ВГ 1922) из два суседна села³,

¹ zarko.bosnjakovic@gmail.com

² Рад је настао у оквиру пројекта *Дијалектолошка истраживања српског језичког простора* (178020) који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

³ О њиховој близини прича наша информаторка (ДС 1932): –А где си рођена? У *Мѹли Гѹј*. –То је овде (близу села Манастир, где се удала 1948), је л тако? – Дѹ, кад се дѹђе, Вѐлики Гѹј и Мѹли Гѹј су јѐно нѹз друго. Сѹмо јѐдан шѹмац и нѐ знам кѹлко, јѐно два-три киломѐтара нас растѹје од... (Бошњаковић, Радовановић, 2009: 164).

која је у XX веку поделила државна граница. Пошли смо од претпоставке да ће у идиолекту из Малог Гаја бити конзервисане особине говора из ранијег периода, али и да ће румунски утицај бити изразитији него у Великом Гају.

Говор Малог Гаја припада централном типу шумадијско-војвођанског дијалекта (Живковић, 1976: 274–275). Неки аутори говоре тог дела (Рудне, Гаја, Дежана, Денте, Ћира, Овсенице, Парце, Сенђурађа, Соке, Толвадије, Чакова) називају *мешовитим*, будући да се у њима срећу староштокавске и новоштокавске особине. Румунски лингвисти Живковић, Берић и Веску, (1961: 79) констатују да «што се више спуштамо на југ (нарочито у селима Сока, Дента у централном типу...), наилазимо на све више случајева старих акцената.» На основу појединачних примера, које је Павле Ивић забележио од Српкиња рођених у Рудни, Дињашу, Семартону, Иванди, Гаду и Чавошу, а удатих у селима на србијанској страни, уочено је присуство дугосилазног акцента ван иницијалне позиције, те су стога ови говори, на скици (карти) број 7, сврстани у тамишку зону (Ивић, Бошњаковић, Драгин, 1994: 60–63).

У српском средњем и јужном Банату факултативно се чува дугосилазни иза краткоће у медијалној позицији (*девџка*) и у финалном затвореном слогу, уколико он припада основи речи (*бунџр*), а у свим осталим ситуацијама силазни акценти су померени по новоштокавским правилима, што ове говоре сврстава у шумдијско-војвођански дијалект. Они припадају тамишком говорном типу. Југоисточно од њих налазе се мешавински говори (Старчево, Банатско Ново Село, Алибунар и Маргита), а после њих следе смедеревско-вршачки, који се простиру и преко румунске границе (Ивић, 2009: 102). Овим мешавинским говорима треба прикључити и говор Великог Гаја, који је у основици био смедеревско-вршачки, али је под утицајем шумадијско-војвођанског изменио своју структуру. Говор Малог Гаја је документован теренским записима уз који следе кратке напомене о језичким цртама (Бошњаковић, Радовановић, 2009: 161–178). Такође, анализирано је старо и ново у прозодији Малог Гаја (Бошњаковић, 2019, у штампи).

Наш задатак је да утврдимо индекс фреквенције итраговорничких и интерговорничких варијација (*вџда/вџда*, *сашиџене/постељџну*; *парадџс*, *Бџжић/Бџжић*, *пџмук*; *волџла/волџели*, *цџветала*; *овџ*, из *вџдел* из *вџде*, *чџита#*, *очџита*; *бунџр/бџна#р/бџнар*, *дрџим*; *девџка/дџво#јком/дџвојку*), као и степен утицаја румунског језика и његовог банатског дијалекта (*венчџње > венчџње*, *девџку > дџво#јку > дџвојку*, из *Темшиџара > из Темшиџара*), који треба да је израженији у идиолекту из МГ. За рачуњање индекса фреквенције била је потребна тотална ексцерпција примера, које овом приликом и наводим будући да је српски говор у многим селима у Румунији већ изумро или је на путу да се то ускоро деси.

Анализа грађе

Позиција 1, сестра̑. Ако се упореди судбина краткосилазног акцента у позицији 1 (*сестра̑*), можемо закључити да је стање у оба идиолекта скоро идентично. Тако је број примера са краткоузлазним у оба идиолекта веома висок (МГ, 79,60% и ВГ, 80,19), док је фреквенција кановачког (МГ, 13,93% и ВГ, 14,15%) и краткосилазног знатно мања (МГ, 4,97% и ВГ, 5,66%). У МГ смо забележили у емфазу два примера са непренесеним акцентом (0,9%) и један у којем је дошло до истирања тонских дистинкција код дугих акцената (0,49%), што је настало под утицајем румунског језика, као и замена краткоузлазног краткосилазним.

Дакле, ова два идиолекта потврђују да државна граница није много утицала на судбину краткосилазног у позицији 1. Такође, видимо да је то један прелазни говор у којем су доминатније особине шумадијско-војвођанског дијалекта, али није потиснут ни кановачки. Истирање тонских разлика је у току, али није доминантно.

Следи анализирана грађа:

а) непренесен (МГ, 2х/0,9%): *једва̑, једва̑* сам га;

б) пренесен као краткоузлазни (МГ, 160х/79,60%): *вода* 4х, у *води*, *вр-тено*, *деца* 9х, *добра*, *дobre*, *добро* 4х, *добру*, *дугачко*, *жена*, *жене* 3х, *жену*, *забадава*, *зелено* 2х, *земља*, *ишла* 5х, *ишли* 4х, *ишло*, *једна*, *једно*, *једну*, *јена* 4х, *јено* 7х, *јену* 5х, *јечма*, *машина* 3х, на *машини* 3х, *машину* 5х, код *мене*, *мене* ми 2х, *метла* 18х (ставила), *метли* 2х, *то се метло* 3х, *могла* 2х, *могло*, не *могу* 2х, *моја* 5х, *моји*, *мртва*, *нашла*, *нашли*, *њему*, *овса*, *она* 9х, *оне* 3х, *они* 10х, *оћу* 3х, *парадајзле*, *пекла* МГ, *посла* МГ, *самлевена*, *самлевено*, *сарме* 2х, до *села*, *полак села*, *село*, у *село*, по *селу*, *снаја* 3х, *снају*, у *трговину*, *црвена*, *инице*; (ВГ, 170/80,19%): у *близини*, *валда* 3х, *високо*, *вода*, *дабодме*, *деца* 4х, *добри*, *добро* 3, *добру*, *дошла*, *дошло*, *жена* 2х, *жену* 2х, *живци*, *затвори*, *земља* 2х, *иностранство*, *ишла* 6х, *ишли* 3х, *ишло* 3х, *једна* 6х, *јено*, *једну* 6х, у *кафану* 3, *два коња* 2х, *коњи*, *легла*, *машина* 2х, *машине* пл, код *мене* 9х, *могла*, *могу* 3х, *моја* 3х, *моје* 3х, *моји* 3х, *мушкатле*, *нашла*, *њега* 8х, *она* 23х, *они* 22х, *ону* 2х, *оћу* 3х, *оца* 3х, *печену*, *половина*, *пошли*, *прошло* 2х, *рунделе*, *само* 2х, *свега* 2х, *свекра*, код *села*, *сестра* 3х, *сестре* пл, *слатко* 2х, *такву*, *твоја*, *твоју*, *текла* 4х, *туда*, *Христа*, од *чега*, на *челу*, *шарено*;

в) пренесен као кановачки (МГ, 28х/13,93%): *дошла* 3х, ка су *дошли*, *изишла*, *ишли*, *јечма*, *коње* 3х, *коњи* 3х, *крофне*, *њега*, *она* 3х, *оне* 3х, *оца*, *пекла* 2х, смо *пекли*, *сестра*, *службе*, *теле*; (ВГ, 30/14,15%): *високо*, *вода*, *дошла* 2х, *дошли* 6х, *дошло*, *жене* пл, *иди* 2х, *ишли* 2х, *коње*, за *њега*, *она* 4х, *оне*, *они* 3х, *оћу*, *оца*, *прешла*, *свега*, *црвене*;

г) истрвена тонска дистинкција код дугих (МГ, 1х/0,49%): *сашивене*;

д) истрвена тонска дистинкција код кратких (МГ, 10х/4,97%): у *ансам-*

бл⁴, жѐне, машиѝне, парадѝзле 4х, од рѐна, са сѐла, снѝја; (ВГ, 12/5,66%): затѐкла, ѝди мѝлим те, ѝшла 2х, за мѐне 3х, тѐбе, сам мѝтла, мѝгла, не мѝгу, ђна, ђни, постелѝну, размѝтли, слѝтко (имен.), иза сѐла, сѝстра 2х.

Позиција 2, потѝк. Слично је стање и у позицији 2, у којој је највећи број примера са краткоузлазним акцентом (МГ, 45,94% и ВГ, 64,81%), а потом са кановачким (МГ, 37,83% и ВГ, 24,07%). Углавном у страним речима сачуван је акценат у финалном затвореном слогу (МГ, 10,81% и ВГ, 5,51%). Код кановачког није дошло до истирања тонских опозиција, а код краткоузлазног то се десило (МГ, 5,40% и ВГ, 5,55%) случајева. Када се упореде оба идиолекта, види се да су у овој позицији у ВГ чешћи примери са краткоузлазним, а ређи са кановачким у односу на стање у МГ.

Следи анализирана грађа:

а) непренесен (МГ, 4х/10,81%): конзервѝнт 2х, парадѝс, перфѝкт; (ВГ, 3х/5,55%) сасвѝм 2х, конзервѝнс;

б) пренесен као краткоузлазни (МГ, 17х/45,94%): Бѝдград 3х, Бѝжиѝ, јѝчам, Крѝстос, мѝлер, њѝгов, пѝмук, пѝкmez, Серѝфим 2х, Ўскрс 2х, чѝршов, шѝмац, шѝћер; (ВГ, 35/64,81%) бѝгат, Бѝжиѝ 2х, дѝнас 2х, зѝмбул, кѝнац 2х, кукурѝз 3х, курус 3х, макар 2х, са маком, Милѝтин 7х, ѝтац 2х, пѝкmez 3х, Ўскрс 3х, чѝвек 3х;

в) пренесен као кановачки (МГ, 14х/37,83%): Бѝжиѝ, за Бѝжиѝ 2х, пред Бѝжиѝ 2х, кѝнац 3х, лѝнац 2х, ѝвас, ѝлај, пѝрлог, чѝвек; (ВГ, 13/24,07%) бѝгат, Бѝжиѝ, јѝстук, Милѝтин, на ѝдмор, ѝтац 7х, тѝчак;

г) истрвена тонска дистинкција код кратких (МГ, 2х/5,40%): ѝтац, Пѝрлез; (ВГ, 3/5,55%) пѝмук 2х, чѝршав.

Позиција 3, лопѝта. На основу дистрибуције акцената у позицији 3 можемо констатовати да је у идиолекту из Малог Гаја сачувано старије стање, тј. оно у којем је краткосилазни у медијалној позицији иза краткоће био стабилан. Наиме, више од половине (62,60%) примера је са непренесеним акцентом, док је оних са помереним нагласком у новоштокавском духу у пола мање (33,71%). Међутим, у идиолекту из ВГ, који је изложен утицају српског стандарда, ситуација је сасвим обрнута. Наиме, број примера са пренесеним акцентом је дупло већи (69,32%) од оних са старим местом (28,83%). Број примера са истрвеном тонском дистинкцијом у оба идиолекта је веома низак (МГ, 3,68% и ВГ, 1,84%), с тим што је већи у МГ који је под снажним утицајем румунског језика.

Све ово потврђујемо следећим примерима:

а) непренесен (221х/62,60%): Арѝбин, Арѝпкиѝа, армонѝке, у армонѝки, пре Божѝћа, божѝћни, у Брзѝви, ваљѝшке 3х, вечѝра 2х, ни се вечѝрало, винѝ

⁴ У Правопису МС (1960) ова лексема има два акценатска лика (*ансамбл* и *анса#мбл*), при чему је предност дата првом, а такво је стање и у српским говорима у Румунији (Бошњаковић, Првуловић, 2012: 186).

град 4х, влади́ка, за води́це, врати́ло 4х, вунѐне, говѐђе 2х, говѐђо 2х, деца́ма, доче́кани, као што се гово́ри, госпòтски 2х, готòво 2х, грабу́ља, гради́на, гради́ не 3х, у гради́ни 2х, грани́ца, дана́ске, долáзила, долáзили, долáзио 4х, држа́ва, зап̀ржим, затвори́ла, изва́дила⁵, изва́дили 3х, изгорѐли, изгуби́ло, икòну, имáла 16х, имáли 17х, испрãтило, истрѐјеш, јуни́це, калу́ђер 2х, калу́ђери, кама́ре 2х, код капи́је, касãпнице 2х, каиш́ке 2х, каиш́ку, кобаси́це 2х, кокòшке, комуни́сти 2х, комиш́ја, комиш́јама, кошу́ље, кудѐље 4х, кудѐљу, кукуру́за 2х, од купу́са, кучи́не, лити́је, луда́је, сас луда́јом 2х, луда́ју, с мака́зе, с мака́зице, надѐгне, нама́жем 3х, нама́зано, нап̀раили, да нау́чи 3х, нау́чени 2х, неде́ље 10х, у неде́љи 2х, неде́љом, неде́љу 3х, његòве, да се одмòрим, ожѐњен 2х, ола́ја, сас ола́јом, оп̀рем 3х, ора́се 2х, са ора́сима, остáла 2х, остáли 2х, остáло, остáне, отели́ла, оти́шла, оти́шили 2х, оти́шле, оти́шило, оти́шио, отп̀сти, од нап̀рике, пи́јана, пити́је, подѐгне, полòжник 2х, потрѐфи, поуми́рали, почи́сти, Радми́ла, растáје, растѐглим, роди́ла, роди́теље, самѐљем, свињчѐта 2х, синови́ца, синови́цама, синови́ци, слани́не, снопòвима, стари́ја, дру́ге субòте, субòтом, у субòту, тулу́зине, у тулу́зини, увãти 3х, и ðн је угрãбио, угрѐјало, устáли, устáне, са учи́ла, на хркмáче, цеди́ло 2х, чакиш́ре, цигѐрице, у шерпѐњи 2х, у шерпѐњу; сложеница: у пољоприв̀реди; (ВГ, 94/28,83%) аљи́ну, басамáке 2х, да се белѐжи, винòград 2х, волѐла 4х, готòво, преко грани́це, девòјачко, долáзила 3х, долáзили 2х, забáвљам, забелѐжим 2х, зай́тим, замòчу, зарòбу, игрãло, имáла 2х, имáли 7х, имáло је 2х, касни́је, у кецѐљу, коби́ле, малтери́шем, међáла, наила́зили, неде́ља, Немáчку, Никòле, носи́ло, одáвде, ожени́о, окрѐчи, окрѐчим, оп̀равили 3х, оп̀рављено, остáла, остáли 3х, остáне, оти́шла, оти́шио, отòпи, патòсали 2х, погѐино 3х, поготòво, поквãси 2х, помòгне, посе́јала, послáли ме, пребѐгне, премѐстила, разãпну, роди́теље, седѐло, сиромáшни 2х, Снежãни, су-кнѐну, да увòдиши, угрѐјала се, угрѐјана, упãдне, учи́ла, фуру́на, хаљи́не, црквѐни, шећѐра;

б) пренесен (119/33,71%): авли́ји, ба́буре, Брзава, на Брзави, ва́љушке, васи́лица, васи́лице, у Ве́лики Гãј 4х, се вѐнчала, у гра́дини, за́киселила сам, за́клала, за́клали 3х, за́клало, имали 3х, ка́сапи, кобáсице 2х, коби́лу, кола́чиће, кра́јове, кр́маче, ме́ћали, мѐлера 4х, сас мѐлером, на́ручан 2х, нау́чили, неде́љу, нòсила, нòсили, то се нòсило, ожѐнио, ðрасе, пãмука, пãприке 2х, у парча́диће, пѐкмеза 2х, са пѐкмезом, из Пѐтрово Сѐло, пѐтије, не пòплеснави́ду, прòфесорка, ра́кија, ра́кије, ра́стегли, ра́стеглим, ра́стеглимо, ра́шељаи́те, рѐпиде, по родби́нама, роди́ла 2х, роди́о, код родòве, родòви, сѐдела 2х, сѐделе, сѐдело, синòвица, синòвице, синòвицом, сѐрћета 2х, Слађана, тòпила 2х, тòпило, тулу́зине, учи́о 2х, фру́штук 4х, од цѐлера, ча́кишре, шећѐра 3х, инãјдере, са инòрета;⁶ (ВГ, 226/69,32%) àнтифона

⁵ Ово је старо место акцента, али може бити и скраћен дугоузлазни у случају да се у овим говорима чује и дијалекатска форма *изва́дила*, као што је уобичајено нпр. у Срему.

⁶ Померање акцента се десило пре преласка -л у -о и асимилације и сажимања, те примери типа (*ðишо*) иду у акценатску позицију 3 (*ðишò*): *домѐто, ðòшо* 6х, *имò* 4х, *изи́шио, ишо*,

2x, Вѐлики петак 5x, вòлели, ба̀цало, око Бèгеја, бòрачку, Бр̀зава, код Бр̀заве, винограда, вòлела 2x, гла̀вице 2x, гол̀ишаве, гр̀аница, дòлази 2x, дòлазили, дòлазио, дос̀елили, дòчекам, дòшо, друг̀арице 2x, д̀угачка, за̀мочу, звòнило, ѝграла, ѝграло, из̀учио, ѝмала 16, ѝмале 2x, ѝмали 16x, ѝмало, ѝмао, ѝмо, ѝшитиковала, ја̀стуге 2x, Ј̀елена 3x, ка̀мара, ка̀маре, ка̀сније, ка̀шику, кол̀е нике 4x, колòнисти, кòпо, кòшитице 2x, ку̀куруза, к̀упине, са К̀упиника, к̀упуса 2x, лѝхтије, лòжили, Љ̀иљана 4x, ма̀лине, мѐхала 5x, мѐхало 4x, Мѝлутине, моб̀илисали, м̀ртвога, му̀зика 2x, му̀зике, на̀ишли, на̀тòвару, на̀учила, на̀учили, код Н̀евене, Н̀емица, нòсила 2x, нòсили, нòсило, нòсите, њ̀егова, òбереду, òбноси, òдавде, òправила, òправили, ослобòдило, òставим, òстало, òстане, òстао, òстану, òтишла, òтишли 5x, òтишио 4x, па̀прике 2x, па̀прику, па̀пуче 3x, па̀тосано, пѝјаце 2x, пòгинула, пòгинули, пòгино, погòтово, пòкупили, по̀пустили, пòсвађале, пòсеје, пòсејала, пòсипало, пр̀андеда, прòкувам, прòлеће, прòпао, п̀устара 2x, п̀устаре, п̀устили, р̀аније 5x, р̀ингишипил, р̀одила, код м̀ога рòдитеља, рòдитељи, рòђена, савѝјача, сѐдели, сирòтиња, сл̀анине, Сн̀ежани, спа̀ија 2x, спа̀ијине, ста̀рија, ста̀рије 2x, ста̀рији 9x, та̀љиге 2x, то̀плије, ту̀лузине, ту̀лузину, ту̀ришија, у̀греје, у̀зберем, у̀мела, у̀нуки, у̀плашио, у̀чио, у̀читељ, ха̀љину 3x, хармòника, Хр̀истово, чу̀кундеда, ш̀ећера;

в) пренесен али са накнадним истирањем тонских дистинкција (13x/3,68%): не г̀овори 2x, д̀бично 2x, д̀вчијо, из П̀ерлеза, се пòстило 3x, Св̀етлана, синòвице, стòтине 2x; (ВГ, 6/ 1,84%) у гр̀адини, Д̀ухови, из̀учио, пла̀тила мòлера, цв̀етала.

Позиција 4 сестр̀е. У оба идиолекта, углавном код показних заменица, факултативно се срећу трагови старије акцентуације, и то у малом проценту (МГ, 4,57% и ВГ, 1,08%), с тим да је ова архаична црта фреквентнија у МГ. Убедљиво доминирају примери са краткоузлазним акцентом без послеакцентатске дужине (МГ, 86,85% и ВГ, 91,30%).⁷ У идиолекту из ВГ забележен је одређен број примера (5,43%) и са послеакцентатском дужином која је резултат емфазе или реченичне интонације. У позицији 4 веома су ретки примери са кановачким акцентом (МГ, 1,14% и ВГ, 1,08%), што није непознато говорима смедеревско-вршачког дијалекта (Бошњаковић 2008: 90, Бошњаковић 2005: 60). Под утицајем румунског језика, у оба идиолекта факултативно се јавља истирање тонских опозиција код кратких акцената. Оно је чешће у идиолекту из МГ (7,42%) него у идиолекту из ВГ (1,08%), што је и очекивано.

Следећи примери потврђују наведене закључке:

а) непренесен (МГ, 8x/4,57%): *ов̀е* 2x, од *ов̀е*, *ов̀е* дòле, *ов̀и* др̀уги, *ов̀и* кому̀нисти, *он̀е* шта се л̀упа, *так̀ò*; (ВГ, 1x/1,08%) *ов̀а*;

м̀ето 3x. И следећи примери такође припадају овом акценатском типу (*чет̀ири*), а померање акцената је реализовано пре редукција вокала, тј. пре синкопе (*чет̀ри* 2x) и апокопе (*чет̀ри* 4x) или пре обе појаве уједно (*чет̀р*).

⁷ Треба рећи да је овај проценат висок и захваљујући фреквенцији прилога *та̀ко* који је забележен 70x у МГ и 14x у ВГ.

б) пренесен (152x/86,85%): *двѐ / трѝ жѣне 2x, из зѣмље, трѝдесет ланца зѣмље, млѡго зѣмље, трѝ кашѝке дѡбре сѡли и вѡде, даје вѡде, мѣтем вѡде 5x, од нѡге, од парадѡјзле; живѝнско, свѝнско, свѝњско 3x; мѡје бѡбе рѡдови; кѡји су 3x; ѡва 2x, ѡва се тѡпила, ѡве гѡдине, од ѡве, ѡво 2x, ѡне дрѹге субѡте, од ѡне, за ѡно 2x, у ѡно грѡбље, од ѡте 2x, од ѡти; ѡвако 10x, ѡнако, тако 70x, толико 2x; донѣсе, донѣсу 2x, дрѡжи 2x, дрѡжу 2x, се зѡве, ѝде 6x, ѝду 3x, кат се испѣче, крѣчу, (о)чѝта 2x, пѡју `поједу`, да сѣди 2x, сѣду 4x, ѡни ѹчу; (ВГ, 84x/91,30%) вѹко вѡде 3x, са даљѝне, донѣсе 2x, донѣсу, дрѡжи 2x, звѡни 2x, дѡста зѣмље, чѣтр ланца зѣмље, зѡву, ѝде 9x, ѝду 5x, кратка кѡла, ланске гѡдине, лѡжи 2x, ѡва кѡла, ѡвако 4x, из ѡве 2x, ѡво, одвѡду, однѣсу, ѡнако 6x, ѡнолико, из ѡте кѹјне, пѡју 2x, пѡсти се, код родбѝне, рѡди, сѣди 3x, сѣду 2x, двѣ сѣстре, сѹја, стѡју 2x, тако 14x, толико, да с ѹда, ѹче, ѹчи, чѝта; али и: (ВГ, 5x/5,43%) и ѡна трѡчи#, тако# (ѣмфаза), и ѡве# главице (речен. акцен.), јѹтри се звѡни# (речен.), кад се чѝта# (чува се);*

в) пренесен, али са накнадним истирањем тонских дистинкција (13x/7,42%): *из вѡде, брѡшна, вѡде и сѡли, нѝсмо ѝмали зѣмље, родбѝне; ѡва, ѡно; зѡто, ѡнако; да ѡди, да сѣди 2x, и то се тѡпу, не ѹчи; (ВГ, 1x/1,08%): намѡту;*

г) пренесен као кановачки (МГ, 2x/1,14%): *очѝта 2x; (ВГ, 1x/1,08%): ѡнако.*

Позиција 5 сестрѡм. У наведеној позицији уочава се значајна разлика у дистрибуцији дугосилазног акцента у затвореној ултими иза краткоће у идиолектима из МГ и ВГ. Наиме, идиолект из МГ чува у великом проценту (50,4%) старије стање, тј. непренесен акценат за разлику од оног у ВГ, где је низак број примера са непомереним акцентом (16,51%). Када упоредимо број примера са пренесеним акцентом, видимо да је у идиолекту из ВГ послеакценатска дужина у финалном затвореном слогу веома стабилна (66,97%), а да се у МГ скоро изгубила (0,8%) иако је то позиција у којој се она најбоље чува. Број примера без дужине у МГ је 34,4%, а у ВГ 14,67%. Ово је свакако резултат утицаја румунског језика. Исти утицај се огледа и у истирању тонских резлика код кратких акцената, с тим што је процес изразитији у идиолекту на румунској страни (МГ, 10,4% : ВГ, 1,83%). И истирање квантитетских опозиција код силазних акцената резултат је утицаја румунског језика, што је забележено у идиолекту из МГ (4%).

Факултативно чување дугосилазног у овој позицији одлика је и говора тамишке зоне банатских говора шумадијско-војвођанског дијалекта (Ивић, Бошњаковић, Драгин 1994: 54–63). Дакле, Велик број примера са непренесеним акцентом у идиолекту из МГ (50,4%) сугерише нам да је реч о једном староштокавском говору у који су накнадно продирале новоштокавске црте и оне које су настале под румунским утицајем. Новоштокавски утицај је био изразитији, а румунски слабији у говору ВГ.

Следи анализирана грађа:

а) непренесен (МГ, 63х/50,4%): *астâl 5х, у бирôв, вајâr (=ваљар), у Ватîн, водôм, идêи 2х, једампût 2х, колâч 5х, у компôт 2х, логân, магазîн, магазионêр, маргарîн 6х, мојôј, напрêд, сас овîм, с овôм, одозгôр 6х, онâј 2х, онîм 2х, из онôг 2х, опêт 5х, пакêт, пасуљ, рукôм 3х, Руму̀н, у Темшивâr 3х, у факултêт 2х, целофан, црквењâк 2х; (ВГ, 18х/16,51%): у бунâr, др-жîм, имâв 2х, компôт, костîм, напрêд, немој, његов, овај 2х, отâј, порхêт, са рукôм, да с удâм 2х, шифонêр 2х;*

б) непренесен, али скраћен (МГ, 5х/4%): *једанâјс, колектîв 2х, паке-тîћ, Сиријân,*

в) пренесен са очуваном послеакценатском дужином (МГ, 1х/0,8%): *тифо#н; (ВГ, 73/66,97%): бûна#р, ваго#н 2х, већино#м, д иде#м 3х, иде#и, ìма#в 3х, зàна#т 3х, ìде#м 3х, ìде#и да донесе#и, ìма#м 3х, интèрна#т, јèда#н 6х, јèдно#м, калèнда#р 2х, кòмпòт 2х, млади#ћ, мòјо#ј, напре#д 4х, нèмо#ј, нијèда#н, òва#ј 8х, òна#ј 2х, òпе#т 4х, осâмна#јс 2х, с òти#м 2х, пàпи#р, педесе#т 2х, плафо#н, пòрхе#т, да прòда#м, салици#л, сèрсан, сòка#к, да с ùда#м, ùме#м, четр̀на#јс, шèши#р;*

г) пренесен без очуване послеакценатске дужине (МГ, 43х/34,4%): *др̀жим, ìдем, јèдàмпут, јèдан 11х, сас машином, мòјим сîну, нèмој, òвај владîка, са òном мâлом, òпет 13х, парадâјзлом, пèтнајс, пèтнес, пèчем 2х, уплèтем, четрдèсет 3х, четрдèсет-педèсет 2х; (ВГ, 16х/14,67%): већином, да ùчим, ìмам 2х, његов, òпет 6х, òрман, педèсет 3х, четрдèсет;*

д) пренесен али са накнадним истирањем тонских дистинкција (МГ, 13х/10,4%): *бòдем, др̀жим, не прòдам 2х, осâмнајс 2х, седамдèс-осам-дèс кîло, четрдèсет-педèсет, четрдèст, шездèс, шездèсет; (ВГ, 2х/1,83%): бûнар, пòрхет.*

Позиција 6 девôјка. И у овој позицији слично је стање у оба идиолекта као у претходној. Наиме, у идиолекту из МГ доминирају примери са непренесеним (70,27%), а у ВГ су они три пута ређи (21,97%). Код примера са пренесеним акцентом интересантно је да ли се послеакценатска дужина чува у овој изузетно повољној позицији. Анализа примера показује да је она веома стабилна у идиолекту из ВГ (67,03%) и изузетно ретка у МГ (2,70%). Број примера са изгубљеном послеакценатском дужином у МГ износи 8,10, а у ВГ 7,69%. Под утицајем румунског језика дошло је до истирања квалитативних и квантитативних опозиција код акцента. Тако је у идиолекту из МГ већи број примера са краткосилазним уместо краткоузлазним акцентом (8,10%) од оног у ВГ (3,29%). у њему се јавља и скраћивање дугосилазног (10,81%).

Дакле, говор Малог Гаја у овом акценатском типу је факултативно захваћен новоштокавским преношењем, али и губљењем квалитативних и квантитативних опозиција, што је опет резултат снажног утицаја румунског језика, док су у ВГ доминатније новоштокавске особине.

Све ово поткрепљују следећи примери:

а) непренесен (МГ, 52х/70,27%): *Ара̂нђел / Ара̂нђео, бомбарди̂ране* 3х, *дево̂јка* 8х, *дево̂јке* 2х, *дево̂јки* 4х, *дево̂јку* 4х, *замѣсим* 3х, *замѣшено*, *Југосла̂вији*, *калуђерка*, *конђелатор* (рум. *congelator* `фрижидер`) 2х, *курѣнта* (рум. *surent* `струја`) 2х, *наме̂неш*, *наре̂ћам*, *она̂мо*, *се освѣти*, *да вам пока̂жем*, *пока̂врено*, *пречѣстим*, *процѣдим*, *румунска*, *сериби̂анске*, *ува̂ти* 2х, *да се не улѣпи*, *умѣсим*, *упропа̂ићен*, *усучем*, *у уторник*, *уторником*, *цели̂ва*; (ВГ, 20х/21,97%): *бата̂лиш*, *вечѣрње*, *дево̂јка*, *дево̂јку*, *да заврши̂м*, *загра̂ћено*, *издуби*, *истуко*, *ши̂арано*, *обра̂ницу*, *огра̂ћено*, *ола̂ди*, *офа̂рбано*, *пока̂ља*, *поко̂јној*, *поса̂дим*, *сазидан*, *сахра̂ићу*, *да Бог сачу̂ва*, *урѣћено*;

б) пренесен са очуваном послеакценатском дужином (МГ, 2х/2,70%): *урѣћи#ваду*, *фа̂ми#лије*; (ВГ, 61х/67,03%): *а̂ста#лски*, *Боса#нкић*, *Гори#нка* 3х, *дево#јком* 2х, *деце#мбра* 2х, *до̂би#ва*, *др̂жа#вне*, *за̂ли#вам* 2х, *игра#нке* 3х, *игра#нку*, *иза#ћемо* 2х, *изра#ћен*, *Или#ја*, *иша#рано*, *ле̂ва#тором*, *љу̂ља#ника*, *љу̂ља#нике* 2х, *мили#ција*, *на̂ви#јаш*, *на̂и#ће*, *оба#ри*, *оби#ће*, *ода#вде*, *ода#тле*, *одг̂ова#рам*, *оса̂мна#јстога*, *кад се осу#ши*, *оти#не*, *од ото#га*, *ни̂ки#рам*, *по̂ко#јна*, *по̂ко#јни*, *по̂са#дим*, *при̂ја#виш*, *пр̂обу#ди*, *пр̂ода#јем*, *пр̂ода#јемо*, *пр̂ода#ју*, *Ра̂до#јкина*, *из Руму#није* 4х, *са̂зи#дан*, *са̂чу#вај*, *се̂ља#чке*, *тр̂го#вица*, *уба#циву*, *упо̂тре#бим*, *фа̂ми#лија*, *че̂твр#то*, *и̂сна#јстога*;

в) пренесен без очуване послеакценатске дужине (МГ, 6х/8,10%): *др̂жимо* 2х, *у Бѣрмани* 2х, *фа̂милије*, *че̂ститам*; (ВГ, 7х/7,69%): *јѣднога*, *ко̂јога*, *овога*, *ода̂тле*, *ина̂јдерка* 2х, *за ина̂јдерку*;

г) пренесен са накнадним истирањем тонских дистинкција и неакцентованог квантитета (МГ, 6х/8,10%): *они учу дево̂јку*, *Де̂санка*, *зна̂ да ди̂вани* 2х, *фа̂милија* 2х;

д) скраћивање дугог акцента (МГ, 8х/10,81%): *у Југосла̂вији*, *из Југосла̂вије*, *кок̂шике*, *кок̂шику*, *оне пе̂њуше*⁸, *румунски* 2х, *упропа̂стиш*; (ВГ, 3х/3,29%) други дан *Духова*, *за̂ливам*, *ина̂јдерка*.

Силазни акценти иза неакцентоване дужине. Овом приликом, због ограниченог простора, али и чињенице да су преакценатске дужине скоро у потпуности повукле силазне акценте на себе нису анализирани примери са силазним акцентима иза неакцентованог квантитета. У везои са добијеним узлазним акцентом на месту дужине треба рећи да се он факултативно могао:

а) скраћивати: (МГ, 98х): *у барда̂це*, *бир̂ови*, *ни̂ му би̂ла*, *би̂ла*, *би̂ли* 3х, *би̂ло* 21, *венча̂ње*, *у во̂јски* 4х, *вукли*, *вукло*, *зуста*, *дала* 2х, *да̂мо*, *до̂бро*, *да јѣмо* 2х, *ка̂зла*, *ма̂ло ква̂сца* 2х, *ко̂лаче*, *да је ма̂сно*, *мла̂да*, *мр̂сно*, *ни̂је*, *ни̂смо* 3х, *ни̂су*, *те̂шко њ̂ози*, *о̂вде*, *о̂де* (овде) 3х, *Оливе̂ра*, *с пра̂зне р̂уке*, *у р̂ерну*, *сна̂га*, *сукно* 2х, *из Темишва̂ра* 2х, *то̂рба*, *у факултѣту*, *цѣлу но̂ћ*, *у чо̂рби*

⁸ У правопису из 1960 глагол *пену̂шити* у презенту има акценат *пену#ши*, што значи да је преновоштокавског преношења на том слогу био дугосилазни.

2x, *шпалѝра*; *ѝзлаз* 2x, *нѝсам* 2x, *синѝвац*; *бомбардѝро* 2x, по *ва̀роши*, *ка̀зали*, *ко̀штала*, *ра̀дила*, сви су се *расп̀ришили*, с *Руму̀нима*, *ца̀кове*; из *во̀јске*, недељу *да̀на*, *месѝци* 2x, од *ѝвце*, *са̀ти*, да се *тка̀ду*, *цѐле зѝме* 2x; *исѝчем*; (ВГ, 13x): *Ангелѝна*, *врѐме*, *заврша̀вало*, *заговара̀ла*, *зѝдају*, *ѝзлаз*, *ка̀зали*, *ку̀пила*, *мо̀рала*, *прода̀во*, *свако̀јаке*, *ску̀пљају*, *ца̀гљу*;

б) или једначити са дугосилазним: (МГ, 7x): *ваја̀ри* (=ваљари), *ѝмаду* *вѝна*, да *јѐмо*, мало *кро̀мѝра*, *ѝвса*, из *Темишва̀ра* 3x; (1x): са *марга̀рином*; (6x): *вѐзало* 2x, *преткѝвало* 2x, ди су *ра̀дили*, се *ру̀било*; (1x) да *звр̀ји*; (ВГ, 2x): *ро̀љали*, *развѝкло* се *свѐ*.

Грађа показује да су оба процеса присутна у оба идиолекта, с тим што је скраћивање дугоузлазног чешће него његово једначење са дугосилазним, пошто се на тај начин прозодијски систем приближава експираторном акценту, какав је румунски нагласак. Наиме, на тај начин се систем ослобађа и тона и квантитета. Скраћивање акцентованог квантитета забележено је и у другим српским говорима у румунском Банату: у Темишвару, у Краљевцима (Ивић, 1990: 191), у Семиклушу (Бошњаковић, Првуловић, 2012: 181), у Сараволи (Бошњаковић, Вареника, 2009: 145), у Рудни (Бошњаковић, Вареника, 2008), у Чакову (Драгин, 2017: 113), у Ченеју (Радовановић, 2017: 349-350).

И појава ликвидације фонолошког тона позната је од раније у српским говорима који су изложени јачем утицају румунског језика (Ивић, 1990: 191-192, Ивић, Бошњаковић, Драгин, 1994: 53-54, Бошњаковић, Првуловић, 2012: 181, Бошњаковић, Вареника, 2008: , Бошњаковић, Вареника, 2009: 162, Радовановић 2017: 348, Драгин, 2017: 114 и др.).

Оба процеса су изразитија у идиолекту на румунској страни Баната, у МГ, што је и очекивано.

Староштокавско преношење на проклитику. У оба идиолекта забележени су примери са староштокавским преношењем акцента на проклитику:

(МГ, 11x): *нѐ знам* 3x, *ви нѐ знате*, *нѐ иду* с празне *ру̀ке*; ѝн је *свѐ пла̀ко за̀ мном*; су *јено ну̀з друго̀*; да *пра̀вим овѐ ѝкисело̀*; *чѐтир ѝ по кѝле*; су *да̀ли за̀ душу̀*, *да̀мо за̀ душу̀*; (ВГ, 3x): *по̀сеје жѝто ѝ јесен̀*; *прѐ се на обра̀ницу но̀сило водѐ*, *нѐ ѝ ру̀ке*; *нѐ знам ни ја̀*; али и:

(ВГ, 4x): *мобѝлисали у во̀јску*, *нѝје бѝо у во̀јску*, *нѝје за во̀јску бѝо*, да *увѝдиш нѝте у бр̀до*.

Новоштокавско преношење на проклитику. У оба идиолекта оно је изостало скоро у истом проценту (МГ, 71,74% и ВГ, 71,42%), што је још једна од потврда да су говори и Малог и Великог Гаја у основи били староштокавски, а да су наноси из новоштокавског накнадно унети. Број примера са новоштокавским преношењем скоро три пута је мањи у оба идиолекта (МГ, 28,26% и ВГ, 28,58%).

Следе примери новог преношења:

а¹) пренесен /ã/ (МГ, 9х): *нè ве#жем*, кад гòд дòђе кòд нас 2х, кòд нас òпет нè, кòд нè је слава свàки дàн, тò свè држим за нѝи, срèћа у нѝу, јер йма брйгу за нѝу; *двà три*; (ВГ, 8х): *нè мо#ра* 3х, нè знам нѝ ја# свè, кòд нè# пѝца, и кòд нѝи# ко гòд и код нàс йду на трèћи дàн Ўскрса, кòд нѝи је бйло урèђено, а òна бàца гòре нà вр#ј; (ВГ 2х): *кòд нѝи* је бйло; волèла сам д йде#м кòд нѝи у цркви⁹;

а²) непренесен /ã/ (МГ, 17х): мòгу да цèле гòдине да *не вèжем*, рàно смо устàли да нас *не нàђе*, сàде *не рàди* 2х, сàд *не рàди*; ако òш за нàс двòје, тàко је бйò òбичај *код нàс*, кад је бйла зàдруга *код нàс*, Нè, *код нàс* нè узме нйко (земљу у аренду) 2х, нè се рèже колàч *код нàс*, йшла девòјка на стàници *пред нѝим*; и се йде на *грòбље* и се йде у *цркви*, јел се донèсе крс *из цркве*, да окрèћеду на *крај*, не мòж òде да уђе у *шкòли*; (ВГ, 19х): *йду на грòбље*; йде у *кујну*; кад се уђе у *цркву*; *ја* сам мнòго àнтифона чйтала у *цркву*; су бйле тѝу у *цркву*; нйје да нйсмо йшли у *цркву*; испйсали ме *из шкòле*; рòљали са *тòм*; у *тàј* пàрк је бйò бѝна#р; *ја* сам *и тàј* вèз, штйковање, учйла *код нè*; нè знам *ни ја*; кòлко би ми трèбали да рàдимо за нàс двòје тѝу; донèседу *код нàс*; *код нàс* траје дòста дѝуго; нòсим *ја код тѝих* мòји другàрица; нè знам *ни ја*; што су долàзили *код мòга* рòдитеља; *не смèш* да јèш;

б¹) пренесен /ã/ (МГ, 4х): *нè пукнеду*, *нè треба* да кйсне, Нè, код нàс нè узме нйко (земљу у аренду) 2х; (ВГ, 4х): сàд *нè могу*, *нè можеш*, нйгди *нè пуца*, *нè треба*;

б²) непренесен /ã/ (МГ, 16х): *ја не вòлем* макарòне, *ја не мèрим*, *не мè тем* млéка, *не мèтем* нйшта, *не мòж* да йде нàтраг, *не мòж* òде да уђе у шкòли, *не мòже* да òди, *не мòжемо*; трèбала да ми га дà на кòла, јел је чòвек *из кѝће*, бйло комшйја јèдан òде *иза кѝће*, нè се *јè* у *кући*, и дòле *по сòби*, свѝд *по сòби*, йшла девòјка на стàници *пред нѝим*, и сам мèтла у *шпàјз*; (ВГ, 16х): *не вòлим* тапéте; нйсу показйвали да *не вòлу* Србe; и тѝу *не мèтем* ни салици#л; *не мòгу* сàд ни да жйвим; *не мòжмо*; идèмо на кòла; йде на *слàву*; *до смрти* је рàдио тò; ал је бйò шпàјз *поред сòбе*; *ја* сам за гарнитѝру за сòбу йштиковала; *ја* сам йшла у *шкòлу*; òни пòшли вèћ у *шкòлу*, òде *иза кѝће* 2х; Вйше је рàдила нàпоље него у *кућу*; у *кући* је ймала свèкрву;

Потребно је указати и на чињеницу да је негација може да носи и свој акценат (и òндак мèтем вòде лàдне из бунàра, *нè кѝвам*, нè нйшта), а нарочито када се између нè и глагола појаве енклитике (òне *нè се поквàре*, *нè се вйди* 2х, Мèне ми бйло жàò да му *нè му дàм*, *нè се рèже* колàч код нàс, *нè се рèже*, *нè се јè* у *кући*) или неке друге речи (*нè се покàврено увàти* нйшта).

Интраговорничке варијације се јављају у истој реченици: нèко се *не чèшља*, реко, овàко *нè чешља* дèцу нèко.

⁹ У овим примерима је накнадно дошло до истирања тонских разлика.

Закључак

Анализа је показала да је судбина силазних акцената иза неакцентоване краткоће у неким позицијама скоро идентична у оба идиолекта, док је у другима прилично различита. Већ смо напоменули да су у оба идиолекта силазни акценти пренесени на предакценатски квантитет, те они нису били предмет ове анализе.

Прво ћемо навести позиције силазних акцената у којима је стање идентично у оба идиолекта. У позицији 1 (*сестра̂*) број примера са краткоузлазним акцентом је врло висок (МГ, 79,60% и ВГ, 80,19%) за разлику од оних са кановачким акцентом (МГ, 13,93% и ВГ, 14,15%), што нам говори о снажном проодору новоштокавског померања акцената, али и релативно добро очуваном кановачком акценту. Слично је стање и у позицији 2 (*но̀тк*). Наиме, у оба идиолекта највише је примера са краткоузлазним (МГ, 45,94% и ВГ, 64,81%), при чему је он чешћи на српској страни Баната, док је број примера са кановачким већи на румунској страни (МГ, 37,83% и ВГ, 24,07%). У позицији 4 (*сестре̂*) у оба идиолекта убедљиво доминирају примери са краткоузлазним акцентом без послеакценатске дужине (МГ, 86,85% и ВГ, 91,30%), док су они са старим местом акцената скоро лексикализовани (*овѐ, такѝ*) и сведени на веома низак проценат (МГ, 4,57% и ВГ, 1,08%). Међутим, ипак је старије стање мало боље очувано на румунској страни. Новоштокавско преношење на проклитику у оба идиолекта изостаје скоро у истом проценту (МГ, 71,74% и ВГ, 71,42%).

Изразитије разлике су уочене у позицијама: 3 (*лопѝта*), 5 (*сестро̀м*) и 6 (*дево̀јка*), у којима је старије стање увек боље очувано у румунском делу Баната (МГ, 62,60% : ВГ, 28,83%; МГ, 50,4% : ВГ, 16,51%; МГ, 70,27% : ВГ, 21,97%), док је померање акцената у новоштокавском правцу израженије на српској страни. У позицијама 5 и 6 послеакценатска дужина је на српској страни веома стабилна, док је на румунској скоро изгубљена (ВГ, 66,97% : МГ, 0,8%; (ВГ, 67,03% : МГ 2,70%).

Евидентан је и румунски утицај, нарочито у истирању тонских и квантитативних опозиција (*венча̀ње > венча̀ње, дево̀јку > дево̀јку > дево̀јку*, из *Темшва̀ра > из Темшва̀ра*), који је израженији у идиолекту из МГ.

Дакле, разлике су настале у позицијама 3, 5 и 6 у којима су силазни акценти били веома стабилни у МГ, као што је то случај и са говором Уљме (Ивић, 1990: 201). Дугосилазни је веома стабилан у тамишкој говорној зони и централном Срему и то у медијалном и финалном затвореном слогу иза краткоће (Ивић, Бошњаковић, Драгин, 1994: 54–63; Ивић, 1991: 281–284).

Литература

Бошњаковић и Вареника, 2008: Прозодијске особине говора села Рудне (Румунија). *Зборник Матице српске за славистику* 74. Нови Сад: 219–231.

- Бошњаковић и Радвановић, 2009: Ж. Бошњаковић и Д. Радвановић, Теренски записи из Малог Гаја (Румунија). *Прилози проучавању језика* 40. Нови Сад 2009: 161–178.
- Бошњаковић и Првуловић, 2011: Ж. Бошњаковић и Т. Првуловић, Из говора села Семиклуша у Румунији. *Темишварски зборник* 6. Нови Сад: 179–206.
- Бошњаковић, 2013: Ж. Бошњаковић, Приватна писма као дијалекатски корпус: Дијалекатска скица говора Ченеја у Румунији. *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику* LVI/2. Нови Сад: 77–106.
- Бошњаковић, 2014а: Ж. Бошњаковић, *Фазе и резултати балканизације прозодијског система у говорима шумадијско-војвођанског дијалекта Срба у Румунији*, Славистички зборник, Нова серија, књига I: IWoBAVIII. Реферати VIII међународног скупа о балтословенској акцентологији (Нови Сад, 2012), Филозофски факултет у Новом Саду, Нови Сад: 7–16. Електронски извор: електронски диск (CD-ROM); 12 cm. <http://digitalna.ff.uns.ac.rs/sadrzaj/2014/978-86-6065-305-7>
- Бошњаковић, 2019: Ж. Бошњаковић, Старо и ново у прозодији говора Малог Гаја у Румунији. *Живот посвећен трагању за етничким идентитетом: зборник у част универзитетском професору др Михају Миљи Радану поводом 65. рођендана*, Темишвар 2019 (у штампи).
- Драгин, 2013: Г. Драгин, Неке фонетске особине говора Ченеја (у Румунији). *Језици и културе у времену и простору* II/2, Нови Сад, 379–384.
- Драгин, 2017: Г. Драгин, Из говора Чакова (Акценат). *Исходишта* 3. Савез Срба у Румунији. Universtatea de Vest din Timișoara. Филозофски факултет Универзитета у Нишу. Темишвар / Ниш, 2017, стр. 109–117.
- Живковић, Берић, Веску, 1961: М. Живковић, Б. Берић, В. Веску, О српским и хрватским говорима у румунском Банату. *Нови живот*, Темишвар, год. V, св. 2: 77–84.
- Живковић, 1976: М. Живковић, О српским и хрватским говорима у Банату. *Сведочанства о српско (југословенско) – румунским културним и књижевним односима*. Букурешт, 271–296.
- Ивић, 1958: П. Ивић, Место банатског херског говора међу српским дијалектима. (Посебан отисак из зборника «Банатске Хере»). Нови Сад: Матица српска, 326–353.
- Ивић, 1990: П. Ивић, Балканизми у настајању у српским говорима Баната, у књ. *О језику некадашњем и садашњем*. БИГЗ –ЈЕДИНСТВО: 189–198.
- Ивић, 1990а: П. Ивић, Акцентуација српскохрватског говора Уљме, у књ. *О језику некадашњем и садашњем*. БИГЗ –ЈЕДИНСТВО: 199–206.
- Ивић, 1991: П. Ивић, Две акцентолошке новости из Срема, у књ. *Из српскохрватске дијалектологије*. Просвета/Ниш: 275–292.
- Ивић, Бошњаковић, Драгин 1994: П. Ивић, Ж. Бошњаковић, Г. Драгин, Банатски говори шумадијско-војвођанског дијалекта. Прва књига: Увод и Фонетизам. Београд: *Српски дијалектолошки зборник*, XL.
- Ивић, 2009: П. Ивић, *Српски дијалекти и њихова класификација*. Издавачка књижевна Зорана Стојановића. Сремски Карловци · Нови Сад: 221 стр.

Попов, 1984: Б. Попов, Положај српскохрватског језика у балканском језичком савезу. *Јужнословенски филолог* XL: 21–43.

Радовановић, 2017: Д. Радовановић, Теренски записи из Ченеја. *Исходишта*, 3, Савез Срба у Румунији, Центар за научна истраживања и културу Срба у Румунији – Филозофски факултет Универзитета у Нишу, Филолошки, историјски и теолошки факултет Западног универзитета у Темишвару, Темишвар / Ниш, 2017, 345–356.

Žarko S. Bošnjaković

A DEGREE OF INFLUENCE OF THE STATE BORDER ON THE PROSODY SISTEM OF THE M. GAJ (IN ROMANIA) AND V. GAJ (IN SERBIA) SPEECHES

Summary

The author, based on two idiolects (MG1932 and VG1922), determines the prozodic similarities and differences arising from the establishment of the state border between Mali Gaj (in Romania) and Veliki Gaj (in Serbia). Both speeches once belonged to the Smederevo-Vršac dialect (*téle, ótac; volèla, od oveê, vodôm, devôjkom*), but they have been exposed to the influence of the Šumadija-Vojvodina dialect (*vòda, òtac, vòleli, donèse, buna#r, dèvo#jkom*), which is the reason why these speeches are categorized as transitional. However, Romanian influence (*venčànje > venčànje, devôjjku > dèvo#jku > dèvojku, iz Temišvára > iz Temišvâra*) is evident, and it is more pronounced in the idiolect from MG.

In both idiolects, the frequency of the short-rising accent is very high in the following positions: 1 (*sestrà*) (MG, 79,60% and VG, 80,19%), 2 (*potòk*) (MG, 45,94% and VG, 64,81%), 4 (*sestrē*) (MG, 86,85% and VG, 91,30%). The use of the short-rising accent is more frequent on the Serbian side. In the 4th position, the old place of accent is almost lexicalized (*ovē, takō*) and it is better preserved on the Romanian side (MG, 4,57% and VG, 1,08%).

For the kanovački accent in positions 1 (MG, 13,93% and VG, 14,15%) and 2 (MG, 37,83% and VG, 24,07%) it can be said that it is relatively well preserved. However, its frequency is higher on the Romanian side. The New-Shtokavian transmission to a proclitic is absent in both idiolects almost in the same percentage (MG, 71,74% and VG, 71,42%).

More pronounced differences were observed in the positions: 3 (*lopàta*), 5 (*sestrôm*) and 6 (*devôjka*), in which the older condition is always better preserved in the Romanian part of Banat (MG, 62,60%: VG, 28,83% , 50,4%: VG, 16,51%, MG, 70,27%: VG, 21,97%), while moving of the accent in the New-Shtokavian direction is more pronounced on the Serbian side. In positions 5 and 6, the post-accentual length is very stable on the Serbian side, while in Romania it is almost lost (VG, 66,97%: MG, 0,8%; (VG, 67,03%: MG 2,70%).

Key words: dialectology, Šumadija-Vojvodina dialect, Smederevo-Vršac dialect, prosody.